

Woodlandplanteringar i stadsmiljön

Gestaltungsanalys ur ett upplevelseperspektiv

Edit Stormgaard

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Författare: Edit Stormgaard

Titel (sve): Woodlandplanteringar i stadsmiljön – gestaltungsanalys ur ett upplevelseperspektiv

Titel (eng): City woodlands – design analysis based on experiential factors

Nyckelord: woodland, woodlandplantering, upplevelse, stad, gestaltning, miljöpsykologi, Malmö, Slottsgatan

Handledare (SLU/extern): Gunnar Cerwén, Område landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Examinator (SLU/extern): Arne Nordius, Område landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Omfattning (hp): 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2011

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Framsidas bild: Woodlandplantering vid Slottsgatan i Malmö, maj 2011. (Foto: Edit Stormgaard, 2011-05-16)

Sammandrag

Vad innebär stadens woodlandplanteringar för de människor som varje dag passerar förbi? Vari består dess estetiska tilltal? Den här uppsatsen försöker besvara dessa frågor, och skapa en bild av vad det innebär att planera in denna typ av plantering i våra stadsmiljöer. Som ett typexempel utgår uppsatsen från woodlandplanteringen vid Slottsgatan i Malmö. Med utgångspunkt i miljöpsykologisk litteratur undersöks naturupplevelsen, huruvida denna är viktig för oss som människor, och på vilka sätt. Detta kopplas sedan till upplevelsen av woodlandplanteringar. Vår upplevelse av woodlandplanteringar ser olika ut från person till person, men vissa generella fenomen går att utröna. Naturupplevelsen är viktig för oss. Woodlandplanteringen kan erbjuda vissa naturupplevelser som annars kan vara svåra att finna i stadsmiljöer. Dessa inkluderar: artrikedom, en tydlig vegetativ succession, halvt skymda vyer, ett vilt och naturligt uttryck, intresse året runt, samt en känsla av att befinna sig någon annanstans. Uppsatsen tar också upp hur man som gestaltare kan skapa planteringar som utgår ifrån dessa kvaliteter.

Abstract

What interest can passing people find in a city woodland? How do they perceive this shady plant bed, and why? This essay seeks to answer the above questions, and at the same time tries to shed light on what woodland vegetation can bring to the city landscape, in terms of aesthetics and general feeling. A case study, in the form of Slottsgatan, Malmö, is examined and used as an example for the rest of the essay. Literature on environmental psychology is consulted about the relationship between people and nature, what importance this holds for us, and in what ways. This is then applied to the city-woodland experience. As people, we react to different environments in different ways, although a few types of reactions can be said to hold true for all of us. Nature, and the way we experience it, is important to us. The city woodland bed offers some of the qualities we would normally look for away from the city. These include: species diversity, vegetative succession, partly obscured views, a wild and natural look, year-round interest, and the notion of being away. The essay further discusses how designers can use these qualities to their advantage when drawing up plans for new city woodlands.

Tack Magnus för att du tog dig tid att svara på mina frågor.
Dina svar har betytt mycket för färdigställandet av den här uppsatsen.

Tack Gunnar för att du hjälpt mig framåt i mina tankar och för dina alltid lika intressanta synpunkter. Utan din hjälp hade den här uppsatsen varit i betydligt sämre skick än vad den är.

Innehållsförteckning

Sammandrag	
Abstract	
Inledning	6
Bakgrund	6
Frågeställningar	7
Mål och Syfte	7
Material, metod och disposition	8
Avgränsningar	9
Begreppsförklaringar	9
En inledning till begreppet woodland	10
Begreppet woodland	10
Begreppet natur	13
Begreppet stad	15
Fallstudie av en woodlandplantering; Slottsgatan, Malmö	16
Beskrivning	16
Plan över woodlandplanteringen	17
Växtlista i urval	18
Naturupplevelsen	19
På vilket sätt är naturupplevelsen viktig?	19
Hur förhåller sig naturupplevelsen till woodlandupplevelsen?	21
Woodlandupplevelsen	23
Vad i en woodlandplantering skapar vår upplevelse av den, och hur ser denna upplevelse ut?	23
Upplevelsen av otillgänglighet	25
Gestaltningen	27
Valet av woodlandplanteringen	27
Mer än upplevelser	27
När woodlandplanteringen inte passar	28
Slutsatser	29
Avslutande reflektion	31
Källförteckning	32
Bildkällor	32
Elektroniska källor	32
Otryckta källor	32
Tryckta källor	33

Inledning

Bakgrund

Under utbildningens gång har jag blivit mer och mer intresserad av växter och vegetationssystem. Från att i årskurs ett ha läst om bryn, skogar, ängar och kärr, till att senare få planera in olika typer av planteringar och växtsammansättningar i projekten, har intresset och fascinationen bara ökat. Att i årskurs två få vara med och hjälpa till att på plats styra utformningen på Karön i Blekinge och Filbornaskogen i Helsingborg förstärkte detta ytterligare. Jag kom att fastna i tankar på skogen.

Vi fick i uppgift att rita ett förslag till ett woodland. Detta inspirerade till att införskaffa böcker om woodlandplanteringar, och sammanföll med att jag flyttade till ett hus, där jag för första gången fick möjlighet att forma min egen trädgård.

Jag visste i början inte vad jag ville skulle hända, men jag visste att jag ville skapa ett woodland. En djungel. En skog. Redan innan några planer tog form såg jag framför mig den vandrande skuggan, växtrikedomen och de avskilda gröna rummen. Jag började undra varför. Varför var detta det första jag tänkte på och hur kom det sig att det hade blivit så viktigt? Vad var det i det som berörde mig?

Jag fann vissa svar; barndomsminnen, svalkande skugga, den livfulla artrikedomen. Men dessa anledningar kändes inte tillräckliga. Det var trots allt inte bara jag som tyckte om denna typ av vegetation. Jag hade sett exempel på många platser: under sommarens trädgårdsrunda, i stadsmiljöer i Tyskland och Schweiz, vid Kungsparken i Malmö.

Varför fanns det inte fler woodlandplanteringar i de städer jag besökt? Hur kunde man som gestaltare välja något annat? Jag ville förstå woodlandplanterings roll i staden. Skogen i det offentliga rummet, i det hårdgjorda, styrda. Jag ville fylla staden med skog. Varför? Återigen varför.

När uppsatsarbetet började visste jag bara att jag ville skriva om detta. Om woodlandplanteringen, och staden. Om hur en woodlandplantering kunde ge de effekter jag själv fått uppleva. Jag ville skriva om utformningen, och hur den kunde förmedla en visuell upplevelse. Jag insåg dock när jag började tänka och diskutera att det inte var den visuella upplevelsen jag i första hand var intresserad av. Det var anledningarna bakom. Något så abstrakt som att förklara upplevelser och känslor.

Något så abstrakt som varför.

Frågeställningar

Vad är det i en woodlandplantering som skapar vår upplevelse av den?

Hur ser denna upplevelse ut? – kan man dra några generella slutsatser?

Hur kan vi utnyttja kunskapen om detta när vi skapar woodlandplanteringar, och hur kan dessa passas in i olika miljöer, framför allt stadsmiljön?

Mål & Syfte

Uppsatsens mål grundar sig i att försöka förstå de faktorer som påverkar vår upplevelse av woodlandplanteringar, och framför allt woodlandplanteringar i stadsmiljöer. Genom att undersöka teorier kring människors upplevelser av dessa och liknande miljöer hoppas jag kunna bilda mig en uppfattning om varför (om, och när) de tilltalar.

Syftet med denna uppsats är att belysa, både för mig själv och för andra, hur vi som gestaltare kan utnyttja woodlandplanteringar för att uppnå en viss typ av känsla eller upplevelse hos en plats.

Material, metod och disposition

Den gestaltningsanalys som nämns i titeln till uppsatsen kommer att innebära en framför allt litterär analys av hur befintlig gestaltning påverkar upplevelsen av ett woodland. Från detta dras sedan slutsatser kring vad man i framtiden bör ha i åtanke vid utformningen av woodlandplanteringar i stadsmiljöer. Gestaltningsanalys är mig veterligen inget vedertaget begrepp, utan har här blivit mitt eget sätt att beskriva uppsatsens tillvägagångssätt.

En del av litteraturen som använts i den här uppsatsen är utgiven för mer än 40 år sedan, vilket givetvis kan påverka dess relevans för fenomen jag skriver om idag. Ian Lauries "Nature in Cities" gavs ut 1979, men innehåller fortfarande information som är viktigt för ämnet. Detsamma gäller Roland Gustavssons text om naturlig grönska i städer, vilken gavs ut 1982.

Vid ett tillfälle har Wikipedia använts som källa. Jag är medveten om problematiken i detta, men avgjorde att dess definition av begreppet stad låg tillräckligt nära min egen uppfattning för att fungera bra i sammanhanget.

Uppsatsen består förutom grundstrukturen – innehållsförteckning, inledning, avslutande reflektioner, källförteckning - av flera delar, där olika material och metoder har använts;

1. *Inledning till begreppet woodland* tar upp förklaringar till såväl vad ett woodland består av, som hur uppsatsen förhåller sig till begreppen natur och stad. Denna del grundar sig framför allt i litteraturstudier, men kommer även att innefatta flera sammanfattningar och förenklingar baserade på min egen kunskap.
2. *Fallstudie av en woodlandplantering; Slottsgatan, Malmö* tar upp ett typfall på en woodlandplantering. Denna beskrivs och illustreras, för att sedan representera det jag i resten av uppsatsen benämner woodlandplantering. Läsaren ska vid oklarheter kunna gå tillbaka till denna del för att bättre förstå den senare diskussionen. Studien av platsen kommer att ske både genom platsbesök och inläsning av underlag från Malmö kommun. En intervju med landskapsarkitekten Magnus Svensson, som har varit med vid gestaltningen av platsen, genomförs.
3. *Naturupplevelsen* fungerar som ingång till mitt sätt att tackla frågeställningarna. Genom att med hjälp av miljöpsykologisk litteratur undersöka på vilket sätt naturupplevelser är viktiga för oss som människor skapas en grund för att senare diskutera woodlandplanterings specifika uttryck.
4. *Woodlandupplevelsen* kommer att gå djupare in i vad en woodlandplantering innebär för de förbipasserande stadsborna. Denna del grundar sig i framför allt två miljöpsykologiska källor, men även i föregående avsnitt.
5. *Gestaltningen* grundar sig i de tidigare avsnitten och tar diskussionen vidare mot hur vi kan använda design och gestaltning i förhållande till olika upplevelsebaserade faktorer. Detta följs av en diskussion.

Avgränsningar

I studien av woodlandplanterings estetiska tilltal har diskussionen begränsats till att på djupet behandla endast miljöpsykologiska aspekter. Detta har varit nödvändigt för att kunna göra analyser och infoga egna tankar, snarare än att endast ytligt beröra alla de faktorer som kan inverka på utformningen av ett woodland. Dessa faktorer tas mot slutet av uppsatsen upp i korthet, och inkluderar t ex dagvattenhantering och biologisk mångfald. Genom att inte undersöka dessa i någon större detalj utelämnas flera viktiga aspekter på gestaltningen av woodlandplanteringar, för att istället lämna plats åt flera viktiga aspekter på upplevelsen.

Undersökningen av de miljöpsykologiska aspekterna behandlar endast en bråkdel av all den litteratur som finns att tillgå inom ämnet. Urvalet har skett framför allt genom materialets relevans för just woodlandplanteringar och grönytor i staden.

Till grund för mycket av diskussionen ligger också min egen upplevelse av woodlandplanteringar, och urvalet av litteratur och vad som tas upp i denna litteratur speglar därför inte bara ämnet utan oundvikligen även mig. Jag ber läsaren att ha överseende med detta.

Uppsatsen är, som tidigare nämnts, inriktad framför allt på woodlandplanteringar i stadsmiljöer. Woodlandplanterings roll i trädgården kommer därför inte att ägnas några djupare diskussioner. Denna avgränsning har gjorts framför allt med hänvisning till mitt personliga intresse inför kontrasten mellan det strama och det vilda, men även på gestaltningsmässiga grunder. För att ge sig i kast med de miljöpsykologiska aspekterna av hur människor reagerar på olika naturlika miljöer tycktes det offentliga rummet också utgöra det bästa exemplet. Woodlandplanteringar i privata trädgårdar ses med trädgårdsägarens vana blick, vilken har lärt sig att se förbi det omedelbara och istället fördjupa sig i detaljer. Den här uppsatsen vill snarare fördjupa sig i upplevelser av helheten och de större dragen i en plantering.

Avgränsningen vad gäller valet att jobba med just planteringen vid Slottsgatan grundar sig framför allt i dess lämplighet som typexempel. Det har hjälpt tydligheten i diskussionen att utgå från en specifik plats, snarare än att försöka tala för alla woodland i alla olika stadsmiljöer.

Metoden har avgränsats till att bestå framför allt av litteraturstudier, samt en intervju, och inneburit en fördjupning i *varför* människor upplever woodlandplanteringar som de gör. En mer fullständig undersökning hade förmodligen inkluderat en enkätundersökning eller intervjuer med besökare. Detta hade kunnat belysa vilka aspekter av upplevelsen som är mest framträdande, och huruvida de miljöpsykologiska källorna är lämpliga att använda i denna typ av situation.

Begreppsförklaringar

Definitioner av några av de olika begrepp som används i den här uppsatsen kommer att göras i nästa del, där begreppen woodland, natur, och stad går igenom.

En inledning till begreppet woodland

Begreppet woodland

Woodland är ett ord som lånats in från engelskan, och är ännu inte så vedertaget att det finns med i nationalencyklopedins ordlista (Nationalencyklopedin, 2011). Begreppet används på olika sätt på svenska och engelska, där det i det senare fallet ofta får epitetet "garden", för att inte förväxlas med ursprungs- eller avverkningsskogar.

Kenneth Lorentzon delar i artikeln "Woodland - En djungel i din trädgård" (1989) in woodlandplanteringen i en konstruktion med överståndare, vilka bildar ett genomsläppligt tak, väggar, vilka består av häckar, murar eller bryn, och möbler, vilka innebär små träd eller buskar, samt perenner. Författaren påpekar att "Någon snäv woodlandfilosofi har jag inte kunnat finna, utan här finns utrymme för tolkningar och varianter i rikt mått." (Lorentzon, 1989, sid. 91)

Karan Juncker är i sin bok "Gardening with Woodland plants" (2007), inne på en liknande bana;

"Within a woodland, plants are layered, growing one beneath another to make maximum use of not only the area, but of the special micro-climate created within it. In the woodland garden, we can manipulate nature to develop these layers, encourage the juxtaposition of numerous species, and create different textural and colour combinations." (Juncker, 2007, sid. 11)

Hon delar också in woodlandets vegetationsmässiga beståndsdelar i "Upper canopy", "Middle canopy" och "Woodland Floor", vilket på svenska kan sägas motsvara det höga krontaket av stora träd, det lägre krontaket med buskar och små träd, samt de marktäckande perennerna och lökarna undertill. Författaren menar att det mellersta lagret, vilket innehåller de lägre träden och buskarna, ofta inte används, och kanske särskilt inte i planteringar av mindre format (Juncker, 2007, sid. 12).

I den svenska "Blommor och buskar" från 1997 skrivs det i samma anda att "det utmärkande för ett woodland är skuggan från träd och att man odlar denna del av trädgården i flera skikt – trädskikt, buskskikt och örtskikt." (Persson, 1997, sid. 152). Dessa begrepp kommer att användas även här.

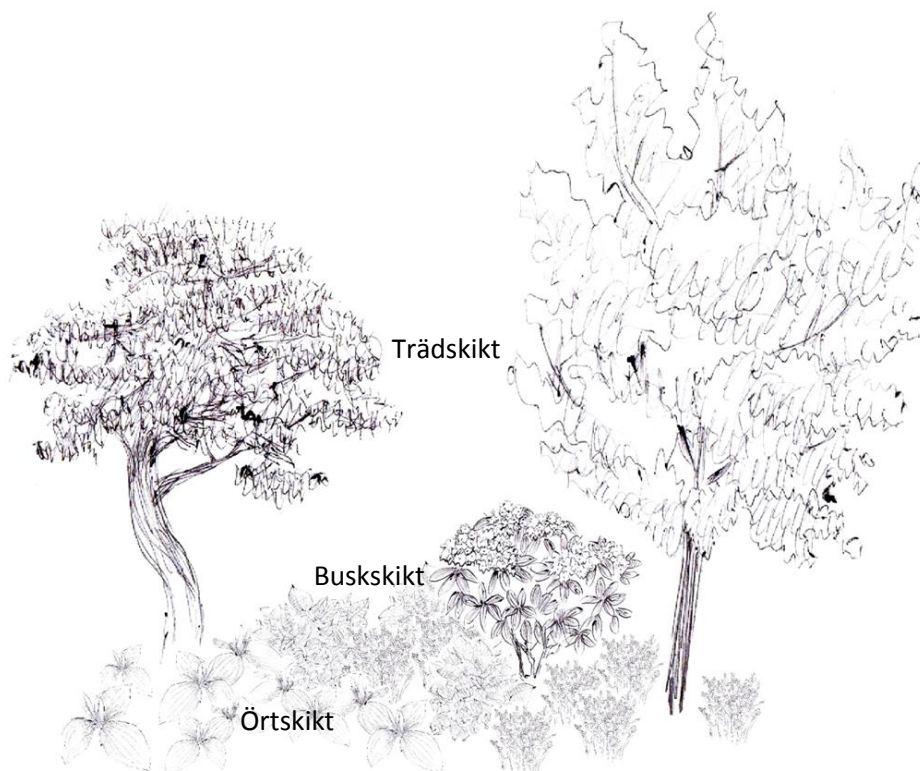
Motsvarar då inte detta det svenska begreppet "lund"? Inte riktigt. Även om Roland Gustavsson och Torleif Ingelög i sin text "Det nya landskapet" (1994) beskriver lunden med att "skiktningen är påfallande välutvecklad. Kraftiga buskgrupper och särpräglade småträd i underbeståndet ger frodighet och en stark karaktär" finns det kännetecken som skiljer de båda begreppen åt. Lunden är t ex "ett kulturarv", "våra sista rester av de rika markernas ädellövskogar" och har en "direkt anknytning till byn och gården" (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 221). Ett woodland är däremot inte beroende av om överståndarna är lövfällande

eller städsegröna, kan vara helt planerat och anlagt, och bestå av växter från jordens alla hörn (Persson, 1997, sid. 153). Begreppet trädgårdslund har valts bort särskilt med tanke på associationerna som just begreppet "lund" kan innebära.

Kan ett woodland vara ett woodland oavsett hur stort eller litet det är? Det finns i litteraturen inga bestämda gränser för detta, även om det har betydelse för upplevelsen. Ett större woodland med gläntor och promenader bidrar förmodligen i många fall till att skapa en mer naturlig, innesluten och vilsam karaktär än en plantering som består av endast ett par träd och någon marktäckare. Svensson (2011) tror inte heller att ett woodland bör ha någon bestämd storlek, utan menar att det är själva uppbyggnaden som är det viktiga (Svensson, M., pers. medd., 2011). För att bidra med rumsliga och inneslutande kvaliteter bör woodlandplanteringen dock vara manshög.

Klart är att ett woodland innehåller skugga, och för att åtminstone en del av skuggan ska bestå under hela året krävs att det skugggivande trädskiktet innehåller framför allt vedartade växter. Det kan t ex inte bestå av högvuxna perenner eller ettåringar, som t ex stockrosor, *Althea rosea*, eller ricin, *Ricinus communis*, då dessa bara ger skugga under sommarhalvåret, och vissnar ner under vintern (varpå planteringen "försvinner"). Storleken på ett woodland måste därmed tillåta träd eller buskar.

Ett woodland kan alltså sägas innebära en plantering i flera skikt, där vedartade växter bildar ett krontak (av obestämd höjd) som delvis skuggar de växter som befinner sig lägre ner. Ett woodland innehåller således minst två skikt. Det finns inga bestämda regler för vilken typ av växter man ska använda, eller hur stor planteringen får vara. Ett woodland innehåller skugga, och skapar ofta ett skydd i form av ett eget mildt mikroklimat, som gör att känsligare växter trivs där.

Figur 1: Ett woodland bestående av tre skikt.
(Bild: Edit Stormgaard, 2011)

I dagens stadslandskap finns det många planteringar som utgör gränsfall. När man sätter nya träd i Malmö lägger man t ex ofta även ner lökar. Detta ger trädet ett skydd mot slitage och skapar en estetiskt tilltalande effekt (Svensson, M., pers. medd., 2011). Planteringarna består därmed av två skikt; ett krontak och ett markskikt av lökar. Är då detta ett woodland? Eftersom det stämmer in på ovan givna definition kommer jag i den här uppsatsen utgå ifrån att det är det. Denna typ av plantering kommer dock inte att behandlas i någon större detalj, eftersom den inte utgör ett typexempel på woodlandplanteringens halvskuggiga, varierande och komplexa egenskaper. För att göra uppsatsens innehåll så tillgängligt som möjligt utgår diskussionen istället från en plantering som tydligt innehåller alla de egenskaper som utmärker ett typiskt woodland - planteringen vid Slottsgatan i Malmö.

*Figur 2: Plantering vid Celsiusgatan i Malmö. Är detta ett woodland?
(Foto: Edit Stormgaard, 2011)*

Begreppet natur

Det finns nästan ingen litteratur som behandlar woodlandplanteringar i stadsmiljö. Däremot har det skrivits förhållandevis mycket om natur och naturlika planteringar i stadsmiljöer. I den här uppsatsen har det därför i många fall varit nödvändigt att dra paralleller mellan woodlandplanteringar och begreppet natur.

Min åsikt är att det åtminstone till en viss del går att förknippa woodlandplanteringar med naturen, eftersom de i många fall efterliknar de naturliga skikt man ser i uppvuxna skogar runt om i världen. Woodlandplanteringen är uppbyggd på ett sätt som efterliknar naturens succession. Detta innebär att det övre krontaket skuggar ut många konkurrenter, men släpper igenom tillräckligt mycket ljus för att skuggtåliga arter ska trivas. Vissa av dessa letar sig långsamt uppåt, och gör att krontaket förblir skapligt intakt även om något av de större träden skulle dö eller fällas. Eftersom det ofta är för skuggigt för mycket av vårt vanliga ogräs, och de skuggtåliga markväxter som planterats in snabbt sprider sig och tar över tomma fläckar, kan man med rätt växtval undvika att planteringarna blir alltför skötselintensiva (Lorentzon, 1989, sid. 97).

I mycket av den använda litteraturen för den här uppsatsen talar författarna om natur i förhållande till stad, snarare än naturinspirerade planteringar. Beroende på hur dessa författare valt att tolka begreppet har jag tagit mig friheten att själv avgöra argumentens relevans för just woodlandplanteringar. I vissa fall, som t ex när Kaplan, Kaplan och Ryan (1998) talar om natur, används det i ett brett sammanhang där det inkluderar de flesta bevuxna ytor: "The settings we emphasize are not the wild and awesome, distant and dramatic, lush and splendid. Rather, the emphasis is on the everyday, often unspectacular, natural environment that is, or ideally would be, nearby." (Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998, sid. 1)

Ian Laurie lägger en starkare (nostalgisk) värdering i grundbegreppet, men låter det ändå förbli öppet för tolkningar och olika läsningar;

"Nature may be described as the entire diverse community of living things on this planet [...] Man is both within and outside the world of nature; himself merely one organism among many, he is nonetheless in a position increasingly to modify, to replace or almost totally to exclude from his surroundings as he thinks fit, the natural elements which once formed an unquestioned part of his existence." (Laurie, 1979, sid. 3-4)

Detta synsätt återspeglas också till stor del i Kellerts och Wilsons "The Biophilia Hypothesis" från 1993.

Överlag talas det i många av de använda böckerna om naturen som någonting välgörande, och i flera fall också någonting som är intimt förknippat med livskvalitet. Detta är t ex fallet hos Grahn (2006), vilken tar upp naturliga platsers förmåga att ge människor ny energi när de är slitna och trötta. Susan Clayton talar istället om naturen som viktig för vår identitet (2003, sid. 45).

Mitt jobb i det här fallet är att tolka i vilken mån de egenskaper som inbegrips i begreppet natur även kan gälla för en woodlandplantering. De olika källorna värderar oundvikligen begreppet olika, varför en övergripande definition på vad som generellt menas med natur inte kommer att ges här. Begreppet natur, liksom begreppet stad, är något som betyder olika saker för oss alla. På grund av dess komplexitet låter det sig inte med lätthet definieras. Att ge en definition vore att försöka sammanfatta vad de olika källorna menar med begreppet, vilket oundvikligen skulle leda till felaktiga slutsatser.

*Figur 3: Begreppet natur kan innebära olika saker för olika människor.
(Foton: Edit Stormgaard, 2010 – 2011)*

Begreppet stad

Eftersom jag valt att undersöka woodlandplanteringen i förhållande till stadsmiljöer krävs en definition av vad jag menar med begreppet stad i detta sammanhang. Ordet är dock laddat med en rad olika betydelser, och någon tydlig definition går inte att hitta. Uppsatsen behandlar staden som den ser ut idag, men även till viss del i förhållande till den förtätning som förespråkas mer och mer, och vilken roll woodlandplanteringar kan spela i förhållande till denna.

Nationalencyklopedin (1996) beskriver begreppet stad som ett "geografiskt område som kännetecknas av en viss typ av rättslig status (juridisk definition) eller en viss typ av markanvändning (funktionell definition)" (Nationalencyklopedin, 1996). På Wikipedias (2011) hemsida förklaras att begreppet stad inte har någon tydlig fastställd innebörd, utan att det kan innebära en rad olika saker beroende på sammanhang. Dock utgår man ofta ifrån folkmängden när man talar om städer och storstäder, och en stad anses generellt vara en plats där många människor bor förhållandevis nära varandra (Wikipedia, 2011).

Begreppet stad i den här uppsatsens sammanhang kommer att innebära framför allt platser med tät bebyggelse, vilka har en förhållandevis stor folkmängd. Staden kommer att identifieras av en stor andel hårdgjorda ytor, där funktioner som transport, arbete, handel, tjänster och service är viktiga komponenter. Stadens hus består ofta av flera våningar, och boendet sker framför allt i lägenheter, men även i vissa fall villor eller radhus.

Beroende på vilka källor som använts i uppsatsen läggs, liksom i fallet *natur*, olika värderingar i begreppet stad och i stadsmiljö. I flera fall betraktas staden som någonting ofullständigt och i vissa fall även negativt. Gustavsson benämner t ex staden som "en ut i minsta hörn tillrättalagd och fyrkantig värld" (Gustavsson, 1982, sid. 75).

Denna uppsats följer till viss del dessa tankar, då fokus ligger på att undersöka just woodlandplanterings roll i stadsmiljön. Diskussionen utgår därmed ifrån att det finns en plats för, och i vissa fall även ett behov av, woodlandplanteringar. Staden betraktas inte nödvändigtvis som någonting negativt, utan snarare någonting som utan grönområden och naturlika planteringar är just ofullständigt.

Staden som sådan är egentligen inte viktig för den här uppsatsen, då det inte är dess funktioner eller ens arkitektur som avses i diskussionen. Snarare kommer fokus att ligga på just upplevelsen av den naturlika grönskan i den offentliga stadsmiljön. Upplevelsen i staden är givetvis beroende av dess uppbyggnad, men denna relation har inte varit det centrala här. Fokus ligger alltså inte på upplevelsen av staden och anledningar till denna, utan på upplevelsen av det naturlika *i förhållande till* staden. Det vill säga med staden som kuliss.

Mitt främsta exempel kommer från en stad som är bekant för många, och därmed förhoppningsvis lätt att relatera till. Jag utgår i uppsatsen i stor utsträckning från Malmö.

Fallstudie av en woodlandplantering; Slottsgatan, Malmö.

Beskrivning

Fallstudien behandlar ett typexempel på en woodlandplantering i Malmös stadsmiljö, längs Slottsgatan, vilken gränsar till Kungsparken. Här finns allt det som definierar ett typiskt woodland: flerskiktad vegetation med ett skuggande, men ändå genomsläppligt tak av trädkronor, och växter som gör platsen intressant under olika delar av året. Planteringen återfinns i en urban miljö, men gränsar till en större park, vilket gör att den kan upplevas både i ett grönt och stadsmässigt sammanhang, beroende på från vilket håll man ser den.

Planteringen skulle från början vara uppdelad i olika block av växtlighet, men när landskapsarkitekten Magnus Svensson kontaktades för att granska planerna ändrades detta. På Magnus initiativ bestämde man sig istället för att skapa en mer naturlig plantering där olika växter blandades och integrerades med varandra (Svensson, M., pers. medd., 2011).

Många av de träd som bildar stommen för övriga delar av parken är typiska inhemska arter, vilket ledde till att man även använde sig av inhemska arter som grund i woodlandplanteringen. Exempel på dessa inkluderar myskmadra och gulplister. Planteringen kompletterades därefter med mer exotiska växter, som t ex julrosor och kaukasisk förgätmigej. Man kan se en tydlig skillnad i planteringen från dess början vid kiosken, där det är mörkare och fler inhemska arter använts, till korsningen vid Malmöhusvägen, där man skapat ett ljusare och mer exotiskt uttryck.

Woodlandplanteringen är skapad framför allt av estetiska skäl. När man bestämde sig för att restaurera och friska upp parken år 2006 tog man också tag i buskridåerna vid Slottsgatan, gallrade ur, och anlade woodlandplanteringen. Denna skulle framför allt fungera som intresseväckare under de årstider då parken inte pryds av färgglada sommarblomsplanteringar. Växtvalet är därför fokuserat på arter som har sin glansperiod under vintern och våren (Svensson, M., pers. medd., 2011).

Detta till trots fungerar planteringen, oavsett sin något mer tillbakadragna karaktär, under sommaren och hösten som en stilmässig kontrast inte bara till stadsmiljöns hårdgjorda och styrda landskap, utan även till de formella planteringar som pryder andra delar av parken. Man leker med ljus och mörker på ett liknande sätt som parkens växtlighet var tänkt att göra när den anlades år 1872 (Malmö gatukontor, 2006). Woodlandplanteringen bidrar med sitt tidiga bladutspring och blommor till ett ljust och luftigt intryck på våren, samtidigt som de vintergröna växterna och det senare tyngre bladverket bildar en mer skuggande karaktär under sommaren.

Plan över woodlandplanteringen

Figur 4: woodlandplanteringen innehåller en gradient, där partiet mot Malmöhusvägen är ljusare och innehåller fler exotiska växter. Ju längre söderut man kommer desto mörkare och mer inhemsk blir vegetationen.

(Bild och foton: Edit Stormgaard, 2011)

Vy mot Malmöhusvägen

Mittparti

Den mörkare delen med stora idegranar

Eftersom jag har valt att utgå ifrån woodlandplanteringen vid Slottsgatan är det bilden av denna jag förhåller mig till när jag resonerar kring användningen av woodlandplanteringar i stadsmiljöer. Om inget annat anges är det alltså denna plantering som ligger till grund för mina diskussioner.

Växtlista i urval

Träd

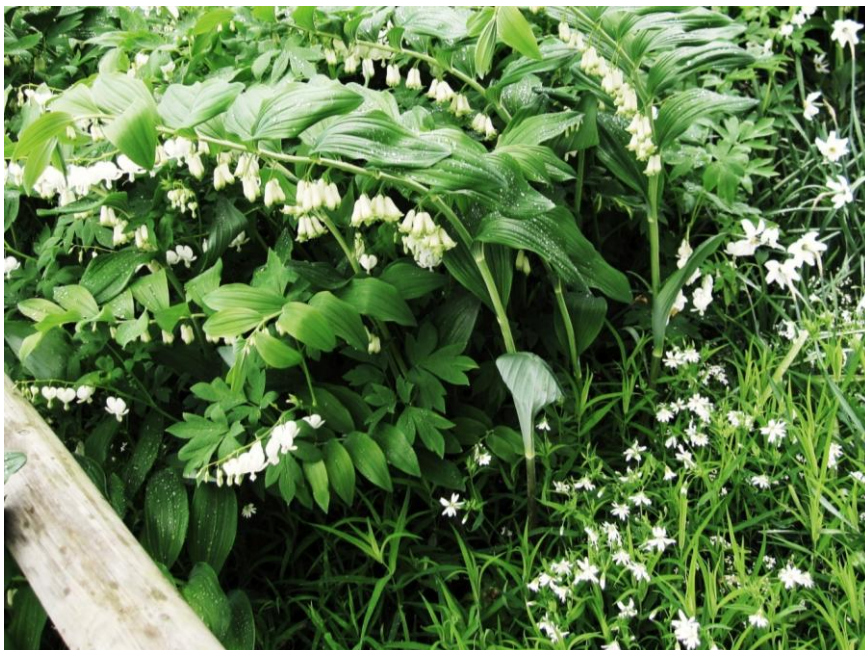
- *Acer platanoides* – Skogslönn
- *Aesculus* – Hästkastanj, olika sorter
- *Ailanthus altissima* – Gudaträd
- *Carpinus betulus* – Avenbok
- *Fagus sylvatica* – Bok
- Liriodendron tulipifera – Tulpanträd
- *Paulownia tomentosa* – Kejsarträd
- *Quercus robur* – Ek
- *Robinia pseudoacacia* – Robinia
- *Tilia cordata* – Lind

Buskar och buskträd

- *Buxus* – Buxbom, olika sorter
- *Cotinus 'Grace'* – perukbuske
- *Ilex aquifolium* – Järnek
- *Magnolia* – olika sorter
- *Mahonia japonica* - Mahonia
- *Philadelphus* – Schersmin, olika sorter
- *Syringa vulgaris* - Syrén
- *Taxus baccata* - Idegran
- *Viburnum* – Olvon, olika sorter

Perenner, klättrväxter, lökar

- *Brunnera macrophylla* – Kaukasisk förgätmigej, olika sorter
- *Euphorbia* - Törel, olika sorter
- *Galium odoratum* – Myskmadra
- *Hedera helix* – Murgröna
- *Helleborus* – Julros, olika sorter
- *Lamiaeum galeobdolon* – Gulplister
- *Narcissus* – olika påsk- och pingstliljor
- *Polygonatum multiflorum* – Jätterams

Figur 5: Jätterams, myskmadra, narcisser, m.m.
(Foto: Edit Stormgaard, 2011)

Naturupplevelsen

På vilket sätt är naturupplevelsen viktig?

Med upplevelse menas i det här fallet framför allt den känslomässiga och visuella upplevelsen. Den läkande upplevelsen kommer att tas upp i enskilda fall, men denna diskussion har inte för avsikt att utvärdera woodlandplanteringen roll för utbrända eller deprimerade människor. Fokus ligger snarare på den allmänna upplevelsen, förutsatt att det finns en sådan.

För att besvara rubrikens fråga undersöks olika teorier kring människans förhållande till naturen och naturlika eller gröna platser. I vissa av dem generaliseras den mänskliga upplevelsen, medan andra talar om det individuella. Svar ges med hjälp av sammanfattande påståenden efter varje teori, varefter dessa kopplas till woodlandplanteringar.

Ett resonemang som behandlar att alla upplever vad vi kallar naturen olika återfinns i Steven J. Holmes text "Some Lives and Some Theories" (2003). Författaren menar att de erfarenheter och känslor vi har inför gröna platser egentligen inte omfattar hela jordens ekosystem, dvs. hela naturen, utan oftare innebär en specifik plats som vi t ex besökt i vår barndom. Många människor känner exempelvis en stark dragning till havet, och låter havet bli en del av deras identitet, ibland till och med något de identifierar som sitt hem (2003, sid. 30). Denna typ av identifikation kan ske i samband med många olika slags platser, men oftast minns vi tydligast de utomhusmiljöer som innehåller ett visst mått grönska eller annan natur, i form av vatten, snö eller sten.

Den platsrelaterade identiteten existerar med nödvändighet även för människor som är uppvuxna i städer. Jag kan själv komma ihåg känslan av att klättra i de gamla idegranarna i Kungsparken i Malmö när jag var liten. Om de gröna platser vi har omkring oss påverkar vår identitet och vår definition av naturen, måste gestaltningen av dessa också påverka framtida generationers sätt att förhålla sig till vad de anser vara natur. Genom att erbjuda en större variation i våra stadsplanteringar kan vi alltså med denna logik bredda människors syn på vad som är naturligt, och ge dem en större förståelse för naturliga processer; naturupplevelsen är en viktig del av vår identitet.

Roland Gustavsson talar i sin text "Naturlika grönområden kan berika stadsmiljön" (1982) om att man av tradition sällan anlägger natur, eller naturlika planteringar, utan att naturen vid exploatering antingen bevaras eller bebyggs, och att man i städer på tomma ytor anlägger mer formella planteringar eller gröningar. Han anser dock att "vardagsnaturen" är viktig för oss på samma sätt som "odlingar, bollplaner och trädgårdar", genom att erbjuda avkoppling, rekreation, lek miljöer, anknytning till det kulturarv vi alla känner genom visor, böcker och filmer, samt för att vi genom artrikedomen ska kunna uppleva årstidernas växlingar. Han menar därför att det är viktigt att i större grad börja anlägga naturlika planteringar med hög artmässig komplexitet (1982, sid. 76-77).

Gustavssons (1982) tankegångar grundar sig i så självklara resonemang som att det naturlika är en bra lek miljö, och att människor tycker om att kunna uppleva årstidsväxlingarna. Dessa resonemang är för den sakens skull inte mindre relevanta, och utgör en viktig argumentation för varför naturlika områden bör finnas tillgängliga för alla; naturupplevelsen är en viktig del av vår uppväxt och vardag.

Ian Laurie skriver i sin bok "Nature in Cities" (1979) om hur landskapet som staden byggs på borde få vara en mycket större del av hur staden utformas. Han menar att: "Nature in cities can provide aesthetic stimulus by reducing the inhuman scale of urban space, and by creating the micro-habitats which enable man to relate to his environment." (Laurie, 1979, sid. xvii)

Laurie ger en dyster bild av människans relation till naturen, då han hävdar att vi i städer och förorter enbart vill omge oss med den natur vi tycker om, det tama och kontrollerade, vilket aldrig utgör något hot mot vår ordning. "Cities are above all the highest expression of man's own self-acquired powers of organization and control over his environment" (Laurie, 1979, sid. 17).

I detta motsäger han i viss mån sig själv; naturen är estetiskt och upplevelsemässigt viktig som en motpol till staden, samtidigt som mänskligheten verkar vilja kontrollera, styra och forma hela sin omvärld. Detta hindrar dock inte att båda påståendena innehåller ett visst mått sanning; naturupplevelsen är en nödvändig motpol till stadsupplevelsen.

Susan Clayton tar också upp begreppet natur, men talar istället om hur vi som människor är knutna till detta. I sin text "Environmental Identity" (2003) talar hon om vår generellt positiva inställning till naturen, och hur platser som innehåller växter eller natur ofta föredras framför helt bebyggda områden. Detta, skriver författaren, begränsas inte av nationalitet, etnicitet eller bakgrund, utan kan sägas vara gemensamt för större delen av den mänskliga befolkningen. Vi längtar efter och värdesätter naturen (2003, sid. 45).

Detta synsätt finns återspeglat även i textsamlingen "The Biophilia Hypothesis" (Kellert & Wilson, 1993). Här beskrivs uppskattningen för naturen som något som finns inom människor genetiskt; vi är förinställda på att reagera känslomässigt på olika platser och områden. Edward O. Wilson (1993) menar att människor sedan urminnes tider levt i samklang med, och varit beroende av, naturen och naturliga processer. Det är bara under de senaste årtusendena som vi vant oss vid att bli bofasta, och att leva i städer där vi inte behöver interagera direkt med djur och växter. Vi har därför hunnit förändras mentalt, men inte genetiskt, vilket gör att vi fortfarande ofta känner oss mer harmoniska i sammanhang som liknar den miljö våra förfäder levt i under miljontals år (Wilson, 1993, sid. 32). Stephen R. Kellert klargör:

"... human identity and personal fulfillment somehow depend on our relationship to nature. The human need for nature is linked not just to the material exploitation of the environment but also to the influence of the natural world on our emotional, cognitive, aesthetic, and even spiritual development." (Kellert, 1993, sid. 42)

Denna hypotes är kontroversiell, men det är i många stycken samtidigt lätt att förstå vad författarna avser, och att känna igen sig själv i de olika argumenten. Wilson menar t ex att naturen påverkar oss starkt både positivt och negativt, och att detta visar på dess betydelse för vår uppfattning av världen omkring oss. I ett exempel talar författaren om den utbredda rädslan för ormar, vilken på inget sätt motsvarar antalet dödsfall resulterande av ormbett. Nästan inga människor känner samma starka fobi för bilar, även om dessa dödar ett stort antal människor varje år. Med detta vill Wilson belysa vår ärvda genetiska tendens att frukta ormar, eftersom dessa funnits med som ett potentiellt hot sedan mänsklighetens begynnelse. På samma sätt innehåller naturen element som talar till våra medfödda instinkter i att avgöra vad som är bra för oss, vilket leder till att vi uppfattar dessa element som positiva (1993, sid. 32-34); naturupplevelsen är genetiskt kopplad till mänskligt välbefinnande.

Detta leder oss tillbaka till Clayton, som menar att naturen är viktig för vår identitet, delvis eftersom den inte reagerar på vad vi gör i samma utsträckning som andra människor. Vi skapar oss därmed intryck av vad vi kan kontrollera och vad som står bortom vår kontroll, vilket gör att vi bättre förstår hur vi kan agera i olika situationer. Naturen ger oss möjligheten att mer instinktivt agera som oss själva, utan tankar på vad våra handlingar kan generera för resultat (2003, sid. 49-50); naturupplevelsen hjälper oss att slappna av och vinna självsikt.

Hur förhåller sig naturupplevelsen till woodlandupplevelsen?

Det är oklart exakt vad Clayton menar med natur, men flera av de faktorer hon nämner är tillämpbara på mindre planterade områden, likaväl som större naturliga. Naturen, i form av växter och till viss del djur, ger oss möjlighet att koppla bort de anpassningar och kompromisser vi gör när vi interagerar med andra människor. Planteringar, likaväl som vild natur låter oss uppleva dem utan att kräva något gensvar (2003, sid. 50).

Wilsons och Kellerts teorier kring en medfödd känsla för det naturliga går i lika stor utsträckning att tillämpa på planteringar, och stadslandskap. "The Biophilia Hypothesis" (1993) försöker inte tala om för oss vad vi ska reagera på, utan ger istället en förklaring till varför vi i många fall reagerar som vi gör, och varför naturupplevelser är en viktig del av vår världsuppfattning. Dessa naturupplevelser kan sedan se ut på många olika sätt; från storslagna vyer till en fjärils stilla dans över en blomkruka.

Lauries (1979) önskan om att låta naturen komma in mer i städerna kan likaså tillämpas på diskussionen om woodlandplanteringar. Ett woodland är, vilket nämns i den tidigare begreppsdefinitionen, en helt planerad och anlagd plats, men har ändå ofta, som i typfallet Slottsgatan, en naturlig prägel och uppbyggnad. Woodlandplanteringen kan därför, i egenskap av sin likhet med naturliga landskap, utgöra en kontrast till stadsupplevelsen.

Gustavsson (1982) talar redan om naturlika planteringar snarare än ren natur (sid. 73), vilket med all rimlighet bör kunna inkludera även woodlandplanteringar. Dessa representerar ibland ett artval som inte har någon tydlig relation till den svenska naturen, men som ändå kan erbjuda goda lekmiljöer och en möjlighet att uppleva årstidsväxlingarna.

Liknande argument kan användas om Holmes (2003) text, där den natur vi omges av ger den bild vi senare får av vad som är natur. Woodlandplanteringen är inte samma sak som den orörda naturen, men ger en bild av hur vissa delar av naturen fungerar, vilket leder till att människor kan skapa sig en förhållandevis rik bild av dessa processer.

Min åsikt är att samtliga av dessa texter kan tillämpas på diskussionen om woodlandplanteringar, och hjälpa till att skapa en förståelse för varför dessa kan beröra, tilltala och eventuellt upplevas som störande av oss som människor. Nästa stycke kommer att gå in på mer specifika upplevelser av bestämda delar av woodlandplanteringar, och vad det är som styr våra intryck av dem.

Woodlandupplevelsen

Vad i en woodlandplantering skapar vår upplevelse av den, och hur ser denna upplevelse ut?

Vi kan inte omedelbart lägga märke till allt hos en plats, utan bildar ofta uppfattningar baserade på den information som når oss snabbast. Detta gäller även för woodlandplanteringar.

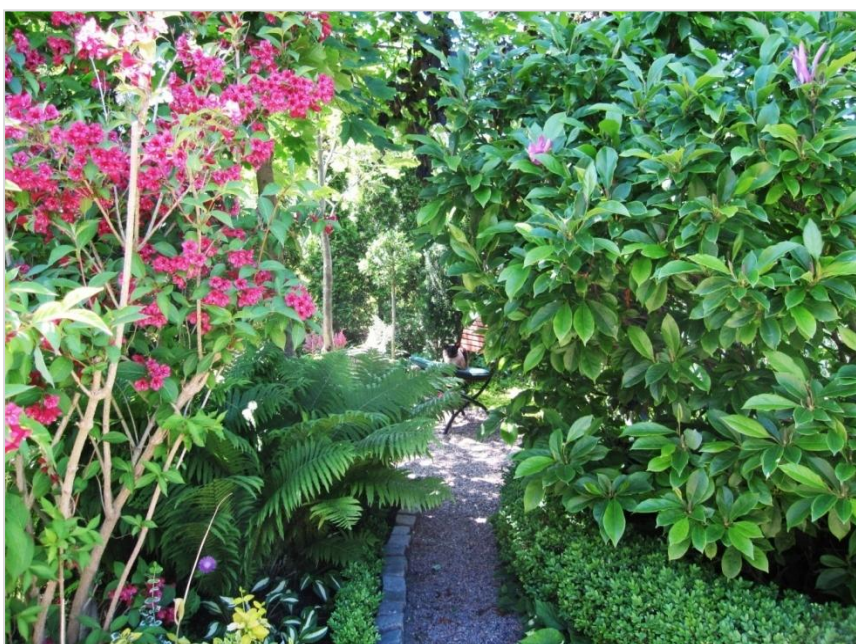
Rachel Kaplan, Stephen Kaplan och Robert L. Ryan går i sin bok "With People in Mind" (1998) in på detta, men talar om mer generella naturliga företeelser, som t ex hur vi upplever platser med skymd sikt eller hur vi orienterar oss med hjälp av landmärken. Några enkla och enligt författarna allmängiltiga antaganden går att göra för en betydande del av mänsklighetens sätt att uppfatta naturliga platser. En stor testgrupp har fått betygsätta olika omgivningar, varpå man kunnat se att vissa miljöer kraftigt föredrogs framför andra;

Vi känner oss tryggare om vi förstår vår omgivning och lätt kan identifiera olika objekt, men blir också mer intresserade om vi har möjlighet att utforska våra omgivningar. De landskap och gröna platser som tycks tilltala flest människor innehåller både element som gör dem lätta att förstå och tillräckligt stor komplexitet för att göra dem intressanta att utforska vidare (Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998, sid. 11-13).

En plats ska vara lätt att förstå och orientera sig i, men samtidigt tillräckligt komplex för att vara intressant under längre stunder. Den ska dessutom gärna innehålla ett visst mått mystik, vilket framför allt skapas genom halvt skymda vyer och en utformning som får oss att bli nyfikna på vad som gömmer sig längre in (Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998, sid. 13-16).

Dessa teorier grundar sig framför allt på undersökningar gjorda med hjälp av fotografier av platser, vilka presenterats för testgruppen. Detta tillvägagångssätt har låtit författarna fokusera på det strikt visuella, varpå andra aspekter hos platserna utelämnats. Vissa av dessa skulle kunna ha en betydande inverkan på upplevelsen, då en doft eller ett ljud t ex lätt kan göra oss mer entusiastiska eller ibland avskräcka oss. De visuella antagandena är, med detta sagt, viktiga i diskussioner kring olika typer av stadsplanteringar;

Just woodlandplanteringar innehåller ofta en hög andel komplexitet och mystik, genom att erbjuda delvis blockerade vyer bortanför växtligheten. Många växter i ett woodland fungerar också som objekt att fokusera på under olika delar av året. Höstfärgen hos en japansk lönn kan t ex bli ett blickfång i en annars grön eller gulnande omgivning. En magnoliabuskes blomning kan på samma sätt dra blickarna till sig på våren, då inte mycket annat har hunnit slå ut. I woodlandplanteringen blir komplexiteten utnyttjad på ett sätt som faktiskt bidrar till att skapa ordning, i och med att olika växter framträder under olika tider på året, och därmed blir landmärken som hjälper människor att orientera sig.

*Figur 6: halvt skymda vyer skapar mystik och får oss att vilja utforska vidare
(Foto: Edit Stormgaard, 2010)*

Kaplan, Kaplan och Ryan (1998) talar om naturens kraft att pigga upp den som känner sig mentalt utmattad. Detta sker genom att den naturliga platsen skiljer sig dramatiskt från de platser som skapat utmattningen. Naturen, i form av en plantering eller en park - till och med en utsikt - erbjuder därmed en känsla av att vara på en helt annan plats (sid. 18).

Författarna diskuterar även begreppet fascination, vilken upplevs när vi ser eller uppfattar någonting som vi genast dras till och har svårt att inte intressera oss för. Detta skiljer sig från att fokusera på t ex en hemläxa eller en uppgift, vilket är energikrävande. Fascinationen ger oss istället energi; vi blir nyfikna eller inspirerade (Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998, sid. 20).

Begreppet fascination är också något som forskaren Patrik Grahn tar upp i sin text "Naturens och trädgårdens betydelse för personer med utmattningsdepression" (2006). Han skiljer på ett liknande sätt fascinationen från vad han kallar "riktad koncentration", vilken "är styrd av och samtidigt en del av medvetandet" (2006). Den riktade koncentrationen är för Grahn den ansträngning vi använder oss av för att fokusera på något. T ex använder man riktad koncentration när man sköter sitt arbete eller räknar på sin ekonomi.

Grahn förklarar fascinationen som "spontan och omedveten", och anser att den, i motsats till den riktade koncentrationen, har en obegränsad kapacitet. Fascinationen sker inför nya upptäckter och ger snarare än förbrukar energi. Fascinerande upptäckter sker ofta i naturen eller naturlika miljöer, och kan hjälpa människor att återvinna energi till sin riktade koncentration, varpå de kan fungera bättre i det energikrävande samhället (2006).

Författaren definierar åtta baskaraktärer, vilka efterfrågas av människor som vill vistas utomhus. Dessa är: "det rofyllda", vilket innebär en lugn plats utan störande ljud eller skröp; "det vilda", vilket innebär en plats som ser ut att vara formad av naturen och tiden; "det artrika", vilket innebär en nyfikenhet inför växter och djur; "en rymd för tanke och vederkvickelse", vilket motsvarar föregående författares tankar om att befinna sig i en helt annan värld; "allmänningen", vilken är en centralt belägen gräsyta där det anordnas diverse festligheter, samtidigt som man kan gå dit och sola eller grilla; "lustgården", vilken är en framför allt trygg plats, där barnen kan springa fritt; "centrum/festen", vilket handlar om att befinna sig där det samlas mycket folk; och "kulturen", vilken är en plats som vittnar om det historiska tidsdjupet, i form av en gammal byggnad eller ett knotigt träd (Grahns, 2006).

Av dessa baskaraktärer har författaren sett att platser som innehåller flera ofta är mer populära att vistas på än de som innehåller endast en, eftersom de mer varierande kan besökas även om man har olika motiv med besöken från dag till dag.

Jag anser att Woodlandplanteringen skulle kunna knytas till Grahns fyra första baskaraktärer, dock beroende på planteringen omfattning och ålder. Framför allt kan även mindre woodlandplanteringar ge omedelbara associationer till det artrika och det vilda, på ett annat sätt än t ex en blomsterplantering. Dock skulle jag vilja hävda att ett woodland också kan fungera som en rofylld plats, inte för att det dränker ljuden från trafiken, utan eftersom det tillfälligt kan få mig att glömma bort dessa ljud.

Upplevelsen av otillgänglighet

Woodlandplanteringen är någonting vi upplever som skilt från oss. Enligt Kaplan, Kaplan och Ryan (1998) föredrar människor platser som tillåter oss att vandra in i dem. Slät mark och ytor som är lätta att beträda får höga betyg i deras undersökningar, medan platser där mobiliteten är begränsad inte är lika uppskattade (sid. 42).

De flesta woodlandplanteringar, och i synnerhet den vid Slottsgatan i Malmö, är starkt begränsade vad gäller tillgång till fots. Växtligheten som finns här är för hög för att vilja trampa genom, och innehåller dessutom växter som vi kanske inte känner igen, och därför inte vet om de är dyrbara. Detta gör oss motvilliga att beträda planteringen, även om det inte finns några förbudsskyltar. Vid Slottsgatan uppmuntras denna motvillighet med hjälp av staket.

Woodlandplanteringar i trädgårdar har för att tillåta oss att ströva igenom dem ofta stigar, gångar eller gräsytor som skapar gångstråk genom djungeln av växter, och låter oss beskåda planteringen från flera olika håll. Woodlandplanteringar i staden, däremot, tenderar att vara isolerade och i ett hårdgjort landskap, eller som i fallet Slottsgatan en remsa skog som skiljer park från stad. Det finns här gångar på alla sidor om woodlandplanteringen, men de är så breda att man inte får känslan av att befinna sig i ett woodland, utan vid sidan av.

Det finns dock goda anledningar till detta. För att stärka Kungsparkens karaktär ville man vid upprustningen även stärka dess formella ingångar, och förhindra att människor tog smitvägar genom planteringarna. Woodlandplanteringen blev ett effektivt sätt att förverkliga dessa mål, tillsammans med det nya staket som uppfördes i samband med anläggningen (Svensson, M., pers. medd., 2011).

Svensson anser att en woodlandplantering måste vara mycket stor för att motivera gånger, eftersom dessa kräver omfattande gestaltungsarbete, kostar pengar, och ökar slitaget på själva planteringen, då människor t ex släpper in sina hundar (Svensson, M., pers. medd., 2011). Man bör därför inte betrakta bristen på tillgänglighet som någonting nödvändigtvis negativt, utan även betänka de andra faktorer som spelar in. I vissa fall kan man till och med önska att otillgängliggöra en yta, i vilket fall en woodlandplantering kan vara ett elegant alternativ.

Vad innebär då denna otillgänglighet? Uppfattas landskapet som mindre attraktivt än t ex en konventionell park, där klippta gräsytor breder ut sig mellan träden? Eller uppfattar man det helt enkelt på ett annat sätt?

Med tanke på hur naturligt ett woodland är i förhållande till många andra typer av planteringar borde det om inte annat påminna oss mer om skogen än vad parken gör. Parken är större och tillåter oss att vistas i den, men kan också upplevas som mer kontrollerad; människans styrande hand kan upptäckas överallt. Trots att woodlandplanteringen ofta är noggrant planerad kan den upplevas som vildare och mer naturlig. Vi kan få en känsla av att successionen hos växterna sker naturligt, och att planteringen inte är ett färdigt resultat, utan en pågående, långsiktig process.

Gestaltningen

Valet av woodlandplanteringen

Varför väljer man då som gestaltare att skapa just en woodlandplantering? Ur en visuellt estetisk synpunkt har vi hos Grahn (2006) sett att det finns många argument för att människor uppskattar artrikedomen och det naturlika. De enligt Gustavsson (1982) så viktiga skiftningarna under årstiderna bidrar till intresse och hjälper oss att orientera oss. Stadsgrönskan påverkar, i enlighet med Claytons (2003) argument, vår bild av naturen som helhet, och ett woodland kan hjälpa oss att knyta an till det kulturarv som innehållit den vildare naturen under tidigare generationer (Gustavsson, 1982). Ett woodland kan vara avkopplande. Att se en naturlig plats som upplevs oberoende av människan får oss att släppa många av de krav vi ställer på oss själva (Clayton, 2003). Vi kan bli fascinerade av detaljer och på så sätt enligt både Kaplan, Kaplan, Ryan (1998) och Grahn (2006), delvis återhämta oss från vardagens stress. Woodlandplanteringen kan dessutom, i enlighet med Wilson och Kellert (1993) tala till våra medfödda instinkter, och därmed skapa en upplevelse som är svår att förmedla i ord.

Det helt naturliga, t ex en lund (se Gustavsson och Ingelög, 1994, sid. 221), tar ofta lång tid på sig att utveckla liknande strukturer som de man skapar artificiellt i ett woodland. Genom att utnyttja befintliga krontak för att skapa skiktade planteringar kan man därför uppnå en effekt som kan upplevas som mycket gammal, särskilt efter några år, när marktäckare fyllt ut de tomma ytorna och klängväxter börjat leta sig upp för trädstammarna. En annan fördel är att buskskiktet i många woodlandplanteringar blir förhållandevis glest, vilket tillåter genomsyn från olika håll. Detta ökar i sin tur tryggheten.

På många håll i städernas parker har man med grund i trygghetstanken tagit bort större buskage och dungar vilka ansetts skapa otrygghet (Svensson, M., pers. medd., 2011). Detta ger en fri sikt, men påverkar även rumsligheten och det som Kaplan, Kaplan och Ryan kallar för "mystiken" (1998, sid. 43) negativt. Genom att istället utnyttja möjligheterna hos woodlandplanteringar kan man behålla dessa kvaliteter och samtidigt skapa miljöer som kan upplevas som förhållandevis trygga.

Mer än upplevelser

Det finns förutom ovan nämnda argument flera anledningar som skulle kunna bidra till att man väljer att anlägga woodlandplanteringar. Förutom upplevelsen, rumsligheten och tryggheten ger en komplex, skogsliknande plantering ett ökat underlag för att få in olika typer av djur i staden. En lång säsong med blommande växter lockar insekter, och insekterna i sin tur lockar fåglar, vilka gärna bygger bon i skyddet av de större träden och buskarna.

Den mullrika jorden i ett woodland kan till viss del dämpa ljud, t ex från trafik och människor. Eventuellt fågelkvitter kan dessutom stjäla fokus från störande oväsen (Cerwén, G., pers. medd., 2011). Woodlandplanteringar kan på så sätt bidra till ett något bättre ljudklimat i våra städer.

Då vi på senare år fått se effekterna av både almsjukan och askskottssjukan kan mer varierande planteringar erbjuda en försäkran mot att samma typ av ödeläggelse upprepar sig igen. Då man sätter samman en plantering som består av en rad olika träd och buskar drabbas denna inte lika hårt om en sjukdom skulle angripa en viss art. De träd som då måste tas bort ersätts av de mindre träden eller buskarna undertill, vilka bildar ett nytt, lägre krontak. Efterhand kan också nya arter planteras in och ta över efter de sjukdomsdrabbade.

En annan viktig fördel är dagvattenhanteringen, då en woodlandplantering med alla sina växter är mycket törstig. Genom att leda hit regn- och smältvatten avlastar man stadens vatten- och avloppssystem. Detta gäller för mer eller mindre alla grönytor i staden, men är därför inte mindre viktigt. Woodlandplanteringen kan dessutom ta emot stora mängder vatten utan att det påverkar dess uttryck, medan en gräsyta i vissa fall kan bli geggig.

Det kan på många håll finnas ett behov av skugga och planteringar som skyddar mot det direkta solljuset. Woodlandplanteringen kan hjälpa oss att skugga och kyla delar av våra städer på sommaren, samtidigt som de tillåter en ljusskyende flora att utvecklas.

Sist men inte minst kan en woodlandplantering ha en viktig pedagogisk funktion, vilket nämnts tidigare av Gustavsson (1982) i samband med naturlika planteringar. Artrikedomen kan bidra till förståelse för hur olika organismer fungerar i samspel med varandra.

När woodlandplanteringen inte passar

Trots woodlandplanteringarnas många fördelar passar de inte för alla situationer. Rent gestaltningsmässigt är det givetvis positivt om de fungerar väl ihop med sin byggda omgivning, men kan i många fall ge en välkommen kontrast till ett mycket stramt eller modernt bygge. På vissa platser passar det sig dock helt enkelt bättre med stora öppna gräsytor, eller mer säsongsbetonade blomsterplanteringar. Historiska aspekter kan också göra att man vill behålla en viss typ av stramhet hos en park eller på ett torg, då strikta trädtrader eller klippta häckar kan vara ett mer givet val.

Trots den tidigare nämnda trygghetsaspekten kan också ett woodland upplevas som otryggt i sina tätaste delar, eller på natten om det är dåligt upplyst. Det är därför viktigt att hitta en fungerande balans mellan slutenhet, genomsikt och passande belysning. Ett annat problem kan vara att djurlivet gynnas på ett ovälkommet sätt, då woodlandplanteringen kan hysa skadedjur, vilka upplevs negativt av förbipasserande.

Diskussion

Finns det då ett facit för hur en woodlandplantering bör se ut? För att kunna definieras som woodland måste den givetvis stämma överens med definitionen av begreppet; dvs. innehålla flera växtskikt och ett visst mått skugga. Därefter måste gestaltaren välja vilka faktorer hon vill ta hänsyn till för just den plats hon ska utveckla. Är tillgängligheten det viktigaste kanske woodlandplanteringen är fel val. Är däremot målet att skapa en artrik plantering som kan väcka intresse under olika tider på året kan ett woodland passa bra.

En woodlandplantering kan skapa en intressant kontrast till stadens hårdgjorda miljöer. Det vildare intryck ett woodland kan ge skulle t ex kunna tjäna till att lyfta fram en byggnads kantighet, och därmed göra den till ett starkare blickfång än om den hade omgivits av en kantig, formklippt växtlighet, vilken suddat ut dess särprägel. Woodlandplanterings färgskiftningar och ständiga utveckling efter säsongerna gör den också till ett mer dynamiskt val, då den ger omgivningen ständigt nya sammanhang att läsas efter.

Det finns inga bestämda regler för hur stort man kan göra ett woodland, men om man väljer att i staden utföra det i parkskala måste man tänka på att man otillgängliggör stora ytor, vilka annars hade kunnat användas till att spela kubb eller ligga och sola. Det finns också en risk att ett mycket stort woodland med gångsystem skulle kunna uppfattas som svårt att orientera sig i, och därför avskräcka besökare. Vid anläggning av större woodlandplanteringar kan det därför vara viktigt att variera planteringen, och att skapa gläntor, och ställa dit föremål eller skyltar som underlättar att man hittar ut igen. Överlag försvinner en del av woodlandplanterings särprägel om man inte varierar den i tillräckligt stor grad.

I exemplet Slottsgatan har man valt att låta olika typer av växter dominera under olika sträckor av planteringen, samtidigt som vissa har fått återkomma med jämna mellanrum för att skapa en kontinuitet och öka intrycket av det naturliga. Detta ger en variationsrik men lättläst och intressant plantering. Hade man istället valt att använda samma träd, buskar och markbestånd för hela sträckan finns det en risk att planteringen upplevts som monoton eller ointressant. Årstidsskiftningarna blir också mer intressanta ju fler olika växter man använder, och möjligheten för besökare att skapa sig ett intryck ökar.

Trots att det finns många anledningar till att anlägga woodland tror jag att den starkaste i städer nästan alltid måste vara besökarens intryck. Man måste med detta i åtanke vara generellt medveten om vilka intryck dessa kan tänkas få, och om möjligt anpassa planteringen för att tydligare förmedla de intryck man eftersträvar. Detta blir särskilt viktigt när städer i framtiden förtätas, då varje grönyta eventuellt kan komma att behöva försvara sin existens.

Begreppet fascination blir här mycket viktigt, liksom Kaplan, Kaplan och Ryans balans mellan komplexitet, organisation, möjlighet att orientera sig och mystik (1998, sid. 13). Med detta i åtanke är det viktigt att gestalta woodlandplanteringen på ett sätt som gör den lätt att läsa och förstå, men samtidigt gör den tillräckligt komplex för att skapa nyfikenhet och för att få besökaren att vilja se mer. Om man ska följa Grahns (2006) indelning med de sju baskaraktärerna (se sidan 25 i denna uppsats) vill man med stor sannolikhet ta tillvara på det vilda och det artrika i ett woodland, dock utan att det blir rörigt eller ser ovårdat ut. Gestaltningen av ett woodland är således hela tiden en avvägning mellan ett flertal faktorer som påverkar vår upplevelse. För att hitta en bra balans tror jag att man i mångt och mycket måste utgå ifrån sig själv. Om naturupplevelsen, som den beskrivs av Wilson och Kellert (1993), ligger som en genetisk grund för oss alla finns andras upplevelser av naturen också i mig.

Det kommer alltid att finnas faktorer i staden som vi inte kan styra över, och även de bästa intentioner kan grusas av oljudet från trafik eller obehaglig lukt från sopor. Det är därför viktigt att inte bara planera planteringar utifrån miljöpsykologiska aspekter, utan även efter de platspecifika problem och möjligheter som är kända. Med dessa och ovan nämnda resonemang i åtanke tror jag att det går att skapa woodlandplanteringar som passar bra in i en oändlig rad olika situationer. Ett woodland erbjuder så mycket att det vore synd att inte ta fasta på denna planteringsteknik i fler situationer, och kanske särskilt i våra stadsmiljöer, där avsaknaden av naturlika planteringar idag är alltför stor.

*Figur 7: woodlandplantering med björkar och ormbunkar i utkanten av Zürich, Schweiz
(Foto: Edit Stormgaard, 2010)*

Avslutande reflektion

Att skriva om upplevelsen av woodlandplanteringar i stadsmiljö har inneburit en möjlighet för mig att bättre förstå min egen dragnings till denna typ av plantering. Det har också hjälpt mig att förstå vilka faktorer man bör ta hänsyn till när man själv gestaltar ett woodland. Jag trodde att min avgränsning av ämnet skulle vara tillräckligt snäv, men ständigt nya aspekter har under arbetets gång dykt upp.

Min miljöpsykologiska diskussion tycktes hela tiden finna nya källor och relevanta teorier; jag satte stopp för mitt informationsletande inte på grund av att ämnet var uttömt, utan på grund av tidsaspekten för (och storleken på) den här uppsatsen. Det finns således mycket kvar att hämta om man skulle vilja fördjupa sig vidare i ämnet.

Den del av uppsatsen som berör andra anledningar till varför man anlägger ett woodland är likaså begränsad till en kortfattad diskussion. Denna del avviker något från huvudfrågeställningen, men var i mitt tycke nödvändig för förståelsen av ämnet i sitt sammanhang. Vilken som helst av dessa andra woodlandfaktorer – trygghet, biologisk mångfald, riskspridning vid sjukdomsangrepp på träd, dagvattenhantering, pedagogik och skugga – skulle kunna utgöra grunden för en egen uppsats.

Arbetet har under skrivandets gång kommit att bli mycket personligt. Detta var först inte tanken, då jag ville använda mig av ett mer vetenskapligt tillvägagångssätt. Det personliga tillät mig att utgå ifrån mig själv i begreppsdefinitionerna och diskussionerna, och förde dessa framåt när källorna blev alltför allmänna. Jag har tillåtit mig att fatta många beslut gällande källornas relevans och hur deras argumentation kunnat anpassas till just woodlandplanteringen.

Så vad kom jag då fram till? Att ett woodland upplevelsemässigt kan innebära många fördelar och vissa nackdelar. Att upplevelsen får sitt värde framför allt genom olika faktorer som mystik, möjlighet till orientering, komplexitet, artrikedom, naturlighet, vildhet, årstidsintressen och succession. Att den kan innebära en begränsning vad gäller tillgänglighet.

Och hur kan detta vara till nytta för mig, och för andra? Framför allt är jag glad över att jag har kunnat åskådliggöra några av de faktorer som inverkar på upplevelsen av just ett woodland. Jag har också genom att översätta delar av teorier som handlar om naturupplevelser fyllt en liten del av det tomrum jag upplever finns inom ämnet. Det må vara enkelt gjort, men enligt min vetskap har det aldrig gjorts tidigare. Jag hoppas också att andra människor kommer att kunna ta stöd i denna uppsats om de finner det svårt att motivera valet av ett woodland i sin gestaltning, eller om de är osäkra på vad anläggandet av ett woodland innebär för de människor som kommer att vistas vid det.

Fick jag då någonsin svar på mitt inledande "Varför?"? Jag må inte ha tagit upp alla teorier kring ämnet eller skapat mig en fullständigt heltäckande bild, men jag tror att jag under processens gång ändå någonstans började skapa mig en grundläggande förståelse. Jag älskar fortfarande woodlandplanteringar. De berör mig fortfarande lika mycket.

Jag tror att jag har börjat förstå varför.

Källförteckning

Bildkällor

Samtliga foton och bilder: Edit Stormgaard

Elektroniska källor

Grahn, P. (2006) Naturens och trädgårdens betydelse för personer med utmattningsdepression [online] Tillgänglig: <http://www.lpal.slu.se/ShowPage.cfm?OrgenhetSidaID=4276> [2006-08-16]

Malmö gatukontor, stadsmiljöavdelningen (2006). Utvecklingsplan för kungsparken [online] Tillgänglig: http://www.malmo.se/download/18.3101c0911206abdf073800047373/Kungsparken%2Butvecklingsplan%2B2006%2Bweb.pdf+utvecklingsplan+f%C3%B6r+kungsparken&hl=sv&gl=se&pid=bl&srcid=ADGEESiYLSLaip7Hh3tdviZcLmr2_nVVM7qQA4K492rNGJWstfkwmpDciCG3k6C-k8XrViqT_hYqGBPjXhcVP46tmBl-8gJjAoplyMC-aCcHTy8HcUPs1L1E71Q0N6BL708liDhXNYmQ&sig=AHIEtbSMuyJm6yGgPKKByPP2O67t_0j5w [2011-05-19]

”Woodland”. Nationalencyklopedin. Tillgänglig: <http://www.ne.se/sok/woodland?type=NE> [2011-05-19]

”Stad” (1996). Nationalencyklopedin. Tillgänglig: <http://www.ne.se/stad> [2011-05-19]

”Stad” (2011). Wikipedia. Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Stad> [2011-05-19]

Otryckta källor

Cerwén, Gunnar. Landskapsarkitekt, SLU. Samtal, maj 2011

Svensson, Magnus. Landskapsarkitekt, Malmö kommun. Intervju via telefon 11 maj 2011

Tryckta källor

Persson, B. (1997) *Blommor och Buskar*, fjärde upplagan. Blommor och buskar förlag KB, Wien 2002.

Clayton, S. (2003) *Environmental Identity*. Identity and the Natural Environment – the psychological Significance of Nature, s. 45-65 MIT Press, Cambridge, Massachusetts

Gustavsson, R. (1982) *Naturlika grönområden kan berika stadsmiljön*. Stadens Uterum, STAFs förlag, Malmö

Gustavsson, R. Ingelög, T. (1994) *Det nya landskapet*, Skogsstyrelsen, Jönköping

Holmes, S. (2003) *Some Lives and Some Theories*. Identity and the Natural Environment – the psychological Significance of Nature, s. 25-41 MIT Press, Cambridge, Massachusetts

Juncker, K. (2007) *Gardening with Woodland Plants*. Timber Press, Portland, Oregon, USA

Kaplan, R; Kaplan, S; Ryan, R. L. (1998) *With People in Mind*. Island Press, Washington DC.

Kellert, S. Wilson, E. (1993) *The Biophilia Hypothesis*. Island Press, Washington D.C. USA

Kellert, S. (1993) *The Biological Basis for Human Values of Nature*. Island Press, Washington D.C. USA

Laurie, I. C. (1979) *Nature in Cities*. Pitman Press, Bath, England

Lorentzon, K. (1989) *Woodland – en djungel i din trädgård*. Perennboken, s. 90-105 LTs förlag, Stockholm

Wilson, E. (1993) *Biophilia and the Conservation Ethic*. Island Press, Washington D.C. USA